

KIRILGANLIKLA İLGİSİ BAKIMINDAN YAŞLILAR VE İNSAN HAKLARI İHLALİ OLARAK YAŞLI İSTİSMARI¹

(ELDERLY IN RELATION TO VULNERABILITY AND ELDER ABUSE AS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS)

Arş. Gör. Muhammet Koçakgöl * **

ÖZ

Yaşlı istismarı, kırılğanlık ve insan hakları birbiriyle ilişkili kavramlardır. Yaşama hakkı, ayrımcılık yasağı, insanlık dışı muamele ve işkence yasağı ile dolaylı korunan haklarla ilgili olarak sosyal adaletsizlik yaşlı istismarı şeklinde karşımıza çıkabilmekte veya yaşlı istismarına zemin hazırlayabilmektedir. Yaşlıların uğradığı insan hakları ihlalleri ise kırılğanlıkla ilişkili olup kırılğanlık kavramına farklı perspektiflerden bakmayı gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada insan hakları ve insan haklarıyla doğrudan ilişkisi bakımından sosyal adaletsizlik İoanna Kuçuradi'nin görüşleri kapsamında ele alınmıştır. Kırılğanlık kavramı ise literatürde genel kabul görmüş olan dar anlamda kırılğanlık ve geniş anlamda kırılğanlık ayrımı kapsamında tasvir edilmiştir. Ayrıca kırılğanlık kavramı kaynakları bakımından değerlendirme konusu yapılmıştır. Böylece kırılğanlığa yönelik farklı görüşlerin temellendirmeleri ortaya konularak insan hakları ihlali olarak yaşlı istismarının kırılğanlıkla ilgisi ve her bir yaklaşımın yerine getirdiği işleve yönelik ulaşılan sonuç paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: kırılğanlık, yaşlı istismarı, insan hakları, yaşlılık, kırılğan özne

ABSTRACT

Elder abuse, vulnerability and human rights are interrelated concepts. Right to life, prohibition of discrimination, prohibition of inhuman treatment and torture, and social injustice in relation to indirectly protected rights

Eserin Dergimize geliş tarihi: 20.01.2022. İlk hakem raporu tarihi: 23.06.2022. İkinci hakem raporu tarihi: 19.07.2022. Onaylanma Tarihi: 19.07.2022.

¹ Tezden türetilmiştir (John Rawls'un Sosyal Adalet Teorisi Bağlamında Yaşlı İstismarı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Bilim Dalı, Ankara 2017).

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-1406-2427.

Eser Atf Şekli: Muhammet Koçakgöl, "Kırılğanlıkla İlgisi Bakımından Yaşlılar ve İnsan Hakları İhlali Olarak Yaşlı İstismarı", YÜHFD, C.XIX, 2022/2, s.799-820.

may appear as elder abuse or may pave the way for elder abuse. The human rights violations suffered by the elderly are related to vulnerability and make it necessary to look at the concept of vulnerability from different perspectives. In this study, human rights and social injustice in terms of its direct relationship with human rights are discussed within the scope of Ioanna Kuçuradi's views. The concept of vulnerability is described within the scope of the generally accepted distinction in the literature, vulnerability in the narrow sense and vulnerability in the broad sense. In addition, the concept of vulnerability has been evaluated in terms of its sources. Thus, by presenting the grounds of different views on vulnerability, the relevance of elder abuse as a human rights violation with vulnerability and the function of each approach were shared.

Keywords: *vulnerability, elder abuse, human rights, elderliness, vulnerable subject*

***

Giriş

Dünyanın birçok yerinde yaşlı istismarı çok az dikkate alınmaktadır. Son zamanlara kadar bu sorun sosyal bir problem olarak dahi görülmemiş ve daha çok özel bir konu olarak ele alınmıştır. Bugün bile yaşlı istismarı tabu olma özelliğini sürdürmekte, genellikle hafife alınan bir sorun olarak ele alınmaktadır.² Bu durum yaşlı istismarı kavramının mevzuatta ve yargı kararlarında çok az yer almasına neden olduğu gibi yaşlıların kırılganlığı farklı deneyimlemeleri nedeniyle uğradıkları insan hakları ihlallerinin de görünmezliğine sebep olduğu söylenebilir.

Yaşlı bireye yönelen her tür şiddet içerikli davranış olarak kabul edilen yaşlı istismarı, 1970'li yıllardan itibaren literatürde yer almaya başlamıştır. Tanımı ve unsurları hakkında tam uzlaşma olmadığı gibi bütün meslek grupları tarafından anlaşılır ve kapsamlı bir tanımın yapılması zor görünmektedir. Zira yaşlı istismarına ilişkin kriterler toplumlara ve kültürlerle göre değişkenlik gösterebilmektedir. Bu konuda en çok kabul edilen ve kullanılan tanım, Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımdır.³

Dünya Sağlık Örgütü yaşlı istismarını “*Yaşlı kişinin güven beklentisinin olduğu bir ilişkide, yaşlı kişiye acı veren ya da strese sokan bir kez yapılan ya da tekrar eden davranışlar veya uygun davranışta bulunma eksikliği*”

²http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/ (Erişim Tarihi: 22/06/2016).

³ Serap Daşbaş, “Yaşlı İstismarının Önlenmesi”, Modern Hayat ve Yaşlılık (Ed. Harun Ceylan), Nobel Akademik Yay, Ankara 2015, s. 209 ve 210.

olarak tanımlamaktadır.⁴ Bu çalışma bakımından da bu tanım temel alınacak olup yaşlı istismarının tanımına ilişkin bir analiz yapılmayacaktır.

Korumaya muhtaç yaşlıları hukuki açıdan desteklemek ve bunun bir gereği olarak yaşlı istismarının önüne geçebilmek için belirli bir hukuki zeminin gerekliliğinden söz edilebilir. Bunun için yaşlıların istismarın herhangi bir türüne uğramaları ile onların kırılğan olmaları arasında ilgi kurmak mümkündür. Her kırılğan grubun durumu farklılık gösterebileceği için ise yaşlılar bakımından kırılğanlığı yetişkinlikle ilişkili olarak ele almak yerinde olabilir. Bu makalenin amacı da yaşlı istismarının kırılğanlık ve insan haklarıyla ilişkisini ortaya koymak, kırılğanlığa ve yaşlı istismarına ilişkin çeşitli görüşlerin uyum içerisinde olduğunu göstermektir.⁵ Bunun için öncelikle kırılğanlığın ne anlama geldiği dar ve geniş anlamda kırılğanlık ve kaynağı bakımından kırılğanlık üzerinde durulacaktır. Sonrasında yaşlı istismarının kırılğanlıkla ilişkisi ve yaşlı istismarının Kuçuradi'nin görüşleri temelinde insan hakları ihlalleriyle ilgisi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda “kırılğan özne mi liberal özne mi hukuk öznesi olmalı sorusu” bu çalışmanın kapsamında değildir. Herhangi bir görüşün savunulmasından ve tartışmacı bir yöntemden ziyade kırılğanlığı farklı şekillerde değerlendiren yazarların görüşleri tasviri tarzda ortaya konacaktır. Sonuç bölümünde ise kırılğanlığa ve yaşlı istismarına yönelik farklı yaklaşımların farklı işlevleri yerine getirdiğine yönelik değerlendirme paylaşılacaktır.

I. Kırılğan Olmaları Bakımından Yaşlılar

Çevremizde sürekli özerk, bağımsız, kendi kendine yeten, başkalarına bel bağlamayan ve özgür kişiler olduğumuz düşüncesi pekiştirilmekte ve kırılğanlık kaçınmamız gereken bir şey olarak sunulmaktadır. Hukukun da bu tutumları pekiştirecek şekilde özgür, özerk, kapasite sahibi kişileri temel aldığı iddia edilmektedir.⁶ Oysa insan yaşamının kırılğanlıklarla çevrili olduğundan söz edilebilir. İnsan hastalıklar, yaralanma, ölüm ve başkalarının ihtimamı gibi bağımlılıkların yanında başkalarının ihmali,

---

⁴The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse, 2002, https://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/alc_toronto_declaration_en.pdf (erişim tarihi: 25/07/2017).

⁵ Yapılan değerlendirmeler temelde Kuçuradi'nin insan hakları düşüncesine dayanmaktadır. Kuçuradi insan haklarını insan hakları belgeleri ekseninde değil bir fikir olarak savunmakta, etik temelli bir yaklaşım sergilemektedir. Dolayısıyla pozitif hukuk metinleri veya yargı kararları bağlamında yapılabilecek değerlendirmeler bu çalışmanın kapsamında değildir.

⁶Jonathan Herring, *Vulnerable Adults and the Law*, Oxford Üniversitesi Yay, 2016, s. 1.

istismarı, dışlaması, aşağılaması gibi konularda psikolojik olarak kırılındır.⁷ Bu sebeple kırılma teorisi olarak isimlendirebileceğimiz insanın kırılma olduğu görüşü hukuk öznesini rasyonel ve özgür kişiler olarak değil, yaygın bir insanlık durumu olarak kırılma nitelemesiyle ele almaktadır. Yani bağımsız ve özerk birey klişesinden ziyade hukuk öznesini kırılma ekseninde tanımlama gayreti söz konusudur.⁸

Dolayısıyla kırılma varlıklar olarak bedensel, duygusal ve kültürel ihtiyaçlar bakımından başkalarına bağımlı olduğumuzu söylemek mümkündür. Ancak kırılma teorisi bakımından kırılma özneyi hukuk öznesi olarak görme konusunda uzlaşma olsa da kırılma kavramının kendisini tanımlamak zor görünmektedir. Çünkü bu konuda kırılmanın evrensel olduğu iddiasının yanında, kırılmanın sadece belli gruplara ve kişilere özgü olduğu iddiası da bulunmaktadır.⁹

A. Kırılmanın Tanımıyla İlgili Görüşler

Kırılma geniş ve dar anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Geniş anlamda kırılma tüm insanların kırılma olduğuna işaret ederken, dar anlamda kırılma sadece belirli grup veya kişilerin kırılma olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁰ Geniş anlamda kırılma insan varlığının evrensel ve kaçınılmaz bir özelliği olarak görülmekte ve insanın kendinde var olan ontolojik bir özgesi olarak karışımıza çıkmaktadır. Bu anlamıyla kırılma, eşitsizlik ve dezavantajla ilgili yasal ve politik yaklaşımların yeniden ele alınması ve şekillenmesi konusunda önemli gözükmektedir. Çünkü ayrımcılık karşıtı yasalar ve şekli eşitlik anlayışı bazı eşitsizlikler ve dezavantajların çözümü konusunda başarısız olmaktadır. Buna neden olarak da liberal düşüncenin özerk, bağımsız, yetişkin 'mit' i

⁷ Catriona Mackenzie/ Wendy Rogers/ Susan Dodds, "Introduction: What Is Vulnerability, and Why Does It Matter for Moral Theory?", *Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy* (Ed. Catriona Mackenzie/ Wendy Rogers/ Susan Dodds), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, s. 1.

⁸ Gülriz Uygur, "Gender Inequality and Vulnerable Legal Subject in the Context of Cultural Oppression and Legal Culture", *On Equality and Liberty and Their Contemporary Legal Meaning: From Sw 61 of the Lucerne IVR World Congress*, (Ed. Jasminka Hasanbegović, Dosije Studio), Belgrade 2021, s. 39.

⁹ Herring, 2016, ss. 1-2, 7.

¹⁰ Paul Formosa, "The Role of Vulnerability in Kantian Ethics", *Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy* (Ed. Catriona Mackenzie/ Wendy Rogers/ Susan Dodds), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, s. 88; Nadire Özdemir, "Kırılma Kavramı ve Özerklik Değeri Işığında Devletin Sorumluluğu", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 151, 2020, s. 363; Elif Çelik, *İnsan Onurundan İnsanın Kırılmasına: İnsan Haklarının Temelinde Yatan Kavramları Yeniden Ele Almak*, Doktora Tezi, Ankara 2015, ss. 82-83.

kişi olarak temel alması ve bu temel üzerinde meydana gelebilecek sosyal dışlanmalara ve yapısal adaletsizliklere karşı yetersiz kalması gösterilmektedir. Oysa kırılğan özne yaklaşımı liberal anlayışın özne anlayışının yapamadığını ortaya koymaktadır. Çünkü dezavantajla ilgili sadece bireylere sorumluluk yüklemek yerine sosyal politikanın merkezine kırılğan özneyi koymaktadır. Böylece dezavantajlılığın giderilmesi konusunda sorumluluğu devlete yüklemektedir.¹¹

İnsanın kendisinde var olan bir özellik olarak kırılğanlık herkesin kırılğan olduğu iddiasını içermektedir. Çünkü kırılğanlık için yapılan tanımlara ve kimlerin kırılğan olduğuna dair yapılan listelere bakıldığında kırılğan olmayan çok az insanın olduğu görülmektedir.¹² Örneğin kırılğanlığın kelime kökenine bakıldığında yara (*wound*) anlamına gelen Latince “*vulnus*” kökünden gelmekte ve insan bedeninin acı çekme kapasitesi olarak ifade edilmektedir. Bu haliyle de Fineman tarafından insanın ontolojik bir durumu olarak ele alınmaktadır.¹³ Yani kırılğanlık insan doğasının kaçınılmaz, sürekli ve evrensel bir unsuru olarak görülmektedir.¹⁴ *Yeni Oxford İngilizce Sözlüğü*'nde de bu tanımla uyumlu sayılabilecek biçimde kırılğan olmak “*duygusal veya fiziksel biçimde zarara uğratılma ya da saldırıya maruz bırakılma ihtimali*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵ Benzer şekilde İngiltere’de Ulusal Sağlık Servisi’nin parçası olan ve yetişkin kırılğanların korunmasıyla ilgili çalışan *No Secrets* kırılğan yetişkin grubuna hastalık, yaş, zihinsel veya başka türlü bir engelden dolayı kamusal sağlık hizmetini alan, kendi bakımını üstlenemeyecek durumda olan, sömürülme veya belirgin bir zarara uğratılmaya karşı kendini koruyamayacak olan 18 yaş ve üzerindeki kişileri almaktadır.¹⁶

Herring ırksal azınlıklar, ekonomik açıdan dezavantajlılar, yaşlı kişiler, evsizler, mülteciler ve çocuklar gibi birçok kırılğan grubun olduğu göz önünde bulundurulursa bu grupların hiçbirine dâhil olmayan çok az insanın olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla kırılğanlığın sanıldığından daha yaygın olmasından ziyade, hepimizin kırılğan olduğu iddiasında bulunmaktadır. Buna kanıt olarak da fiziksel ve psikolojik iyilik halimiz için başkalarına

---

¹¹ Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, ss. 4-6.

¹² Herring, 2016, ss. 7-9.

¹³ Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, s. 4.

¹⁴ Özdemir, 2020, s. 363.

¹⁵ Herring, 2016, s. 6.

¹⁶ Herring, 2016, s. 6; Department of Health No Secrets Guidance on Developing and Implementing Multi-Agency Policies and Procedures to Protect Vulnerable Adults from Abuse, 2015, ss. 8-9.

bağımlı olduğumuzu göstermektedir. Örneğin birçok insanın işlerinin ve hayat tarzlarının sürdürülmesi için toplum tarafından sunulan alışveriş merkezleri, uzatılmış banka çalışma saatleri, asansörler, çocuklar için gündüz bakım evleri, ev temizlik hizmeti, vb. gibi birçok şeyin farkında olmadığını, çünkü bunların kırılğanlıklarımızı gizleyecek yapıda olduğunu belirtmektedir.¹⁷ Ancak bu görüş bakımından kırılğanlığın olumsuz bir durum olarak kabul edilmediği belirtilmelidir. Çünkü insanın bedensel/cismani (*corporeal*) bir yapıya sahip olduğu ve bunun doğal olarak kırılğanlığı doğurduğu düşüncesine başvurulmaktadır. Başkalarıyla iş birliği yapmadan yaşamının mümkün olmaması, elektrikten gıdaya, duygusal destekten ulaşımaya kadar birçok konuda insanların birbirine bir şeyler sunması ve çok az insanın tamamıyla başkalarından bağımsız yaşayabileceği şeklindeki örnekler de bu düşüncüyü destekler niteliktedir.¹⁸

Kırılğanlığa bu şekilde geniş anlamda bakıldığında yaşlılar gibi belirli grupların nasıl değerlendirilmesi gerektiği sorunu ortaya çıkabilir. Bununla ilgili bazılarının daha kırılğan olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılabileceği gibi kırılğanlığı dar anlamda ele alan görüşe de başvurulabilir. Zira kırılğanlığı dar anlamıyla değerlendiren görüş, kırılğanlığı evrensel anlamda ele alan görüşü çok geniş olduğu için ve kırılğanlığı zayıf şekilde tanımladığı için eleştirmektedir. Çünkü bu tür bir yaklaşımı pratikte kullanmak zor olduğu gibi herkesi kırılğan saymak belirli grupların spesifik ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla kırılğanlığı evrensel olarak gören düşünce risk altındaki grupların görünür olmasını perdelemektedir. Buna karşı Fineman, kırılğanlığın mağdur edilmekle, bağımlılıkla, yoksunlukla ve patolojiyle eş tutulmasını eleştirmektedir. Bu eleştiri karşısında kırılğanlığı dar anlamda ele alan görüş bunun paternalizme varma riskini kabul etmektedir. Ayrıca kırılğanlığı dar anlamda ele almanın ayrımcılığa ve klişelerle grupları etiketleme gibi olumsuzluklara da yol açabileceği uyarısında bulunmaktadır.¹⁹

Yaşlıların kırılğanlıkları bakımından bu iki görüşün dışında Mackenzie, Rogers ve Dodds'un sınıflandırmasına başvurmak mümkündür. Böylece kırılğanlığın ontolojik olarak insanda var olmasının yanında yaşlılık bakımından kırılğanlığın kaynağını veya kaynaklarını ortaya çıkarmak ve kırılğanlığın farklı hallerini birbirinden ayırmak mümkün hale gelebilir.

¹⁷ Herring, 2016, ss. 8-10.

¹⁸ Herring, 2016, s. 11.

¹⁹ Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, s. 6.

B. Kırılğan Yetişkinler ve Yaşlılar

Mackenzie, Rogers ve Dodds kırılğanlığı kaynakları bakımından sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Kaynaklarına göre kırılğanlık için kendinde var olan/içkin (*inherent*), duruma bağlı (*situational*) ve patojenik (*pathogenic*) sınıflamasını yapmışlardır.²⁰ Bu sınıflamaya göre yaşlı istismarının kaynağını belirlemek mümkündür.

Kaynaklarına göre bakıldığında kendinde var olan kırılğanlık insanda içkin olan, insanlık hali olmaya karşılık gelen kırılğanlığı oluşturmakta ve insanın başkalarına bağımlı olmasını, ihtiyaç duyan bir varlık olmasını, açlık ve susuzluk gibi birçok etkene karşı kırılğan olmasını ifade etmektedir. Yaş, sağlık durumu ve engellilik kişinin baş etme kapasitesine göre değişiklik gösterse de yine bu kapsamda çeşitli kırılğanlıklar olarak görülmektedir. Kırılğanlığın ikinci kaynağı olan duruma bağlı kırılğanlık ise bağlama özel oluşan kırılğanlıklar olarak tanımlanmaktadır. Örneğin doğal afetlerden kaynaklı bir afetzedenin kırılğanlığı bağlama göre değişmektedir. Eğer sigortası varsa kaybettiği evi tazmin edilirken, yoksul bir ülkede kişi destekten yoksun kaldığında tekrar evine kavuşamadığı için barınaksız kalıp kırılğan hale gelebilmektedir. Kırılğanlığın bu iki kaynağı kategorik olarak birbirinden ayrı görülmemekte, fakat kendinde var olan kırılğanlık daha çok kişinin doğup büyüdüğü çevreyle ilgili görülürken, duruma bağlı kırılğanlık kişinin kendi direnme kapasitesiyle ilişkili görülmektedir. Kırılğanlığın üçüncü kaynağı olan patojenik kırılğanlık duruma bağlı kırılğanlığın bir alt kümesi olmakla birlikte, etik bakımdan problemlili kırılğanlıklara işaret etmektedir. İstismar edici, kişiler arası veya sosyal ilişkiler ile sosyo-politik baskı ve adaletsizlik durumları patojenik kırılğanlıklar kapsamına girmektedir.²¹

Yapılan üçlü ayırım bakımından yaşlı istismarını insanın kendinde var olan ve etik problemlilerle ilgili olarak istismar edici davranışları da içeren patojenik kırılğanlıkların ikisine birden dâhil etmek mümkündür. Çünkü yaşlılık insanın kendinde var olan bir özelliği iken, bakıcının istismar edici davranışları patojenik kırılğanlık kapsamında sayılabilir. Örneğin sürekli bakıma muhtaç olduğu için kırılğan olan kişi aynı zamanda bakıcısı tarafından cinsel istismara uğradığında buna patojenik kırılğanlık da eklenmiş olmaktadır.²²

---

²⁰ Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, s. 7.

²¹ Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, ss. 7-9.

²² Mackenzie/ Rogers/ Dodds, 2014, s. 9.

Herkesin kırılğan olduğu şeklindeki kırılğanlığın geniş tanımı da kabul edilse sadece belirli kişilerin veya grupların kırılğan olduğu görüşü de kabul edilse, Judith Butler'ın ileri sürdüğü gibi herkesin kırılğanlıkları farklı biçimlerde ve farklı bağımlılık derecelerinde meydana gelmektedir.²³ Dolayısıyla yaşlıların kırılğanlıkları da kendine özgü koşulları içinde değerlendirilebilir. Böylece diğer kırılğan gruplara göre insan hakları korumasından ne kadar faydalanabildiklerini de ortaya koymak mümkün olur. Örneğin Herring çocuklarla kıyaslandığında çocuğun ebeveynlerden alınarak bakımı için otoritelerce karar verilebilirken, bir yetişkin için aynı koruma mekanizmasının İngiltere'de açıkça ortaya konulmuş olmadığını ifade etmektedir. Verdiği bir örnekte de demans hastası bir kişinin bakımevine yerleştirilip yerleştirilmemesi gerektiği tartışılmış ve yetişkin olduğu için risk alabilecek özerkliğe sahip olduğu, kendi evinde yaşayabileceği ve yaşlının en yüksek faydasına olacak kararın ne olabileceği gibi tartışmalar yapılmıştır. Ancak yaşlının bakımını üstlenen kişilere sosyal ve finansal destek verilmesi gibi hayati birçok konu göz ardı edildiği belirtilerek kırılğan yetişkinler bakımından durumun karmaşıklığı gösterilmiştir.²⁴ Türkiye'de de benzer şekilde Çocuk Koruma Kanunu gibi çocukları korumaya yönelik detaylı düzenlemeler içeren mevzuat bulunmasına rağmen yetişkin olup kırılğan olanlar için aynı düzeyde bir korumanın bulunmadığı belirtilebilir.

Kırılğan gruplara insan hakları perspektifinden bakmak da mümkündür. Bu bağlamda insan haklarının kırılğan bireyi değil de tam özerk bireyi temel aldığı kabul edilse dahi kırılğan gruplara yönelik ayrımcılık yasağından ve bu kişilerin yaşama hakkı gibi temel haklarından söz etmek mümkündür. Ancak bu çalışma bakımından istismar edilen veya istismar riski olan yaşlılar özel olarak korunması gereken gruplardan biri olmanın yanında kırılğanlığın evrensel olduğu görüşü birlikte ele alınabilir. Bu şekilde insanın insan olmasından kaynaklı haklara sahip olmasının yanında, kırılğan olmasından kaynaklı ihlallere uğrayabileceğini görmek de mümkün hale gelir. Örneğin bu konuda Bryan S. Turner kırılğanlığın insan oluşumuzu

²³ Rosemarie Tong, "Vulnerability and Aging in the Context of Care", *Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy* (Ed. Catriona Mackenzie/ Wendy Rogers/ Susan Dodds), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, s. 289.

²⁴ Jonathan Herring, "Protecting Vulnerable Adults: A Critical Review of Recent Case Law", *Child and Family Law Quarterly*, C. 21, S. 4, 2009, ss. 498-500, 512.
YÜHFD Cilt: XIX Sayı:2 (2022)

tanımladığını ve insan haklarının ortak temeli olarak sunulabileceğini ifade etmektedir.²⁵

Ancak “Neden insan hakları?” sorusuna Kuçuradi’nin görüşlerinden hareket ederek belirlemenin daha yerinde olduğu belirtilebilir. Çünkü ona göre insan hakları her insanla ilgili insanın değerini tanıma ve koruma istemeleri olarak, sırf insan oldukları için insanları korumayı öngörmektedir.²⁶ Başka bir deyişle insan hakları insana insan gibi davranmak gerektiğini ifade etmekte ve neden insan haklarını ihlal etmemek gerektiği sorusuna da yanıt oluşturmaktadır.²⁷ Dolayısıyla insan haklarının temelini kırılganlıkla açıklamak koruma alanını da daraltıcı kılabilir ve bu nedenle de problemlidir. Oysa Kuçuradi’nin görüşünden hareket edilirse sadece kırılğan olmak değil, doğrudan sırf insan olmak, kırılğan olsun veya olmasın istisnasız her bir kişiye bu hakların taşıyıcısı ve koruyucusu olma özelliği yükleyeceği için daha yerinde olduğu söylenebilir. Ayrıca bu temellendirme insanın değer sahibi olmasından hareket ettiği için özerk bireyle sınırlı olduğu eleştirisine de yanıt oluşturabilir. Ancak yine de insan haklarını temellendirmek için olmasa da kırılganlıkla ilgili insan hakları ihlallerini görmek için Turner’in düşüncelerine başvurulabileceği ifade edilmelidir.

II. Kuçuradi’nin İnsan Hakları Perspektifinden Kırılğan Grupların Korunması ve Yaşlılar

Kişileri sırf insan oldukları için korumayı istemek, yalnızca insana özgü olanakları kişilerde korumayı istemek temel insan haklarını oluşturmaktadır. Bu hakların temelinde ise insanın onuru veya değeri yer almaktadır. Kimseye insanlık dışı muamelede bulunmamayı, kimseye aşağılayıcı davranışta bulunmamayı isteme de insanın değerine dokunmamayı isteme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün insanların eşit olduğu, her kişinin sırf insan olmakla sahip olduğu, tanınması söz konusu olmayan sağlık hakkı gibi bir grup temel haktan da söz edilebilir. Bunlara eğitim, çalışma ve beslenme hakları da eklenebilmektedir.²⁸ Yaşlı istismarının türleri göz önünde bulundurulursa, yaşama hakkının, kötü muameleye uğrama yasağının, sağlık

---

²⁵ Bryan S. Turner, *Vulnerability and Human Rights*, The Pennsylvania State University Press, 2006, s. 1.

²⁶ İoanna Kuçuradi: *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, 2011, ss. 1-2.

²⁷ Harun Tepe, “İnsan Haklarının Bilgisel Temelleri”, *İnsan Hakları Konferans Panel ve Sempozyumlar*, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yay, Ankara 2006, ss. 175-177.

²⁸ Kuçuradi, 2011, ss. 1-6, 13.

hakkının, beden bütünlüğünün korunması gibi temel insan haklarının ihlal edildiği kolayca anlaşılabilir. Burada insan haklarını ihlal eden devlet görevlisi de olsa kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Kuçuradi'nin de ifade ettiği gibi devlet görevlileri de kişilerdir.²⁹ Dolayısıyla insan hakları ihlalcisinin temelde gerçek kişiler olduğu belirtilmelidir.

İnsan hakları etik ilkeler olarak karşımıza çıkmakta ve insanların insan olmaktan kaynaklı bazı haklara sahip olduğu düşüncesini ifade etmektedir. Bu yüzden de insanların belirli şekilde muamele görmeleriyle ilgilidir. Ancak tek tek insan haklarının muamele ilkeleri olması iki anlama gelmektedir. Bunlar “muamele görme” ve “muamele etme” şeklindedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi de bunun farkında olarak birinci maddesinde “*İnsanlar birbirine kardeşlik anlayışı içinde davranmalı*” demektedir.³⁰ Bu noktada Kuçuradi'nin bildirgeyi örnek göstermesi belgelere dayalı bir insan hakları anlayışına sahip olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Zira Kuçuradi yukarıda belirtildiği gibi insan haklarını fikir olarak görmekte, belgelere değil bilgiye, insanın değerli olduğu bilgisine dayandırmaktadır.

Bildirgede de ifade bulan insanların birbirine karşı kardeşlik anlayışı içerisinde davranmasına aykırı örneklerden biri yukarıda bahsedilen hakların ihlali olması bakımından yaşlı istismarıdır. Burada yaşlı kişi muamele görme bakımından insan hakları ihlaline uğrarken, bakıcısı ettiği muameleyle insan haklarını ihlal etmektedir. Bu ihlalin güven beklentisiyle yakından ilişkili olması ise ihlali yaşlı istismarı olarak nitelendirmemizi sağlamaktadır. Çünkü güven, etik kişi değerlerini bilen bir kişinin karşısındaki kişiyi doğru değerlendirmesi sonucu o kişinin değersiz eylemde bulunamayacağı yönünde emin olmasını ifade etmektedir.³¹ Burada yaşlı kimse “Benim çocuğum beni dövmez, devletin görevlendirdiği bakıcısı bana hakaret etmez gibi” güvene dayalı beklentileri³² yaşlı kişi doğru bir değerlendirmede bulunsun veya bulunmasın bir defa veya sürekli olarak ihlal edilmektedir.

Sonuçta insan hakları tek tek etik ilkeler olarak ele alındığında insanın tür olarak diğer canlılar içerisindeki yeri, yani insanın değeri gündeme gelmektedir. İnsanın nasıl muamele etmesi ve nasıl muamele görmesi

²⁹ Kuçuradi, 2011, s. 5.

³⁰ İoanna Kuçuradi, “İnsan Hakları Kavramı ve Çeşitleri”, İnsan Hakları Konferans Panel ve Sempozyumlar, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yay, Ankara 2006, ss. 32-33.

³¹ İoanna Kuçuradi, Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara 2015, s. 188.

³² Burada Kuçuradi'nin tanımladığı etik ilişkide güven değerinin ihlal edilmesinin yanında bu konudaki beklentilerin ihlali de istismar için yeterli görülebilir.

gerektiğini ise insan hakları nesnel olarak ortaya koymaktadır.³³ Yaşlı istismarını oluşturan davranışların bu nesnel ilkeleri ihlal ettiği söylenebilir. Çünkü yaşlılara bünyelerine uygun beslenmenin sağlanmaması, uygun değerlendirmeler ve fırsatlar sunulmadan bakım evlerine yerleştirilmeleri, kriz haline gelmeden tedavi edilememeleri, bakım evlerinde ihtiyaç duymadığı halde sakinleştirici ilaçların verilmesi ve benzeri örnekler istismara örnek oluşturdukları gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen (ve çeşitli belgelerde de yer alan) yaşama hakkı ve aşağılayıcı muameleye uğramama haklarını açıkça ihlal etmektedir.³⁴ Bu durum da yaşlı istismarında, ihlal edilen insan haklarının aynı zamanda etikle ilgili olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir.

Kırılğan olmaları bakımından düşünüldüğünde ise kırılğan grupların çeşitli hak ihlallerinden bahsetmek mümkündür. Bu bakımdan insanların eşit olması haklar bakımından olduğu için kırılğanlıkla insan haklarının ilişkilendirilmesinde bir çelişkinin olmadığı belirtilebilir. Çünkü paylaşılan kırılğanlıklarından kaynaklı da olsa insan hakları bireylerin sırf insan olmalarından ötürü sahip oldukları haklar olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁵ İnsan olarak paylaşılan ortak kırılğanlıklardan biri olarak yaşlılık ve yaşlıların ihlal edilen insan hakları bakımından yaşlı istismarına ise bu haklarla sınırlı olmamak kaydıyla yaşama hakkı, ayrımcılık yasağı, kötü muamele ve işkence yasağı ve sosyal adaletsizlik bakımından ele almak mümkündür. Böylece Kuçuradi'nin insan hakları ve sosyal adaletsizlik anlayışı bakımından ihlaller somutlaştırıldığında, bu haklar AİHS ve Anayasada ayrı ayrı düzenlense de bu hakların iç içe oluşunu görmek kolaylaşacaktır.

A. Yaşama Hakkının İhlali Bakımından

Yaşama hakkının insan hakları bakımından en temelde yer aldığı söylenebilir. Çünkü yaşama hakkı özgürlüğün somutlaştığı ilk hak olma özelliğini göstermekte, insan olarak var olmak, kendini idame etmek ve var oluşu geliştirme olanağı olma özelliğini göstermektedir.³⁶ Kuçuradi yaşama hakkıyla ilgili olarak kişinin bedensel ve ruhsal bütünlüğüne dokunmamanın

---

³³ Kuçuradi, 2011, s. 72.

³⁴ Peter Crome, "Older People, Care, Dignity, and Human Rights", Justice for Older People (Ed. Harry Lesser), Rodopi Press, 2012, ss. 12-13.

³⁵ Turner, 2006, s. 3.

³⁶ Bahri Savcı, "Yaşam Hakkı Felsefe Açısından Pratiğe Doğru", İnsan Haklarının Felsefi Temelleri (Yay. Haz. İoanna Kuçuradi), Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara 2009, s. 84.

talep edildiğini kabul etmektedir.³⁷ Bu anlamda yaşama hakkı, herkese borçlu olunan ve kişilerin kişilere göstermesi gereken muameleye ilişkin talebi ifade etmektedir. Ancak bunun yanında her kişinin bedensel varlığını sürdürebilmesi için asgari koşulların sağlanması da yaşama hakkı kapsamında değerlendirilmektedir.³⁸

Yaşama hakkını kişinin bedensel varlığı için gerekli minimum şartlar olarak ifade etmeseler de insan hakları belgelerinde ve Anayasada yaşama hakkına yer verilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. Maddesinde *“Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.”*³⁹ ifadesi, AİHS'nin 2. Maddesinde *“Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez.”*⁴⁰ ifadesi yer almaktadır.

Anayasanın 17. maddesinde *“Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. ... meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”* hükmü ve 15. maddesinde *“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”*⁴¹ hükmü yer almaktadır.

³⁷ Kuçuradi bu yaygın görüşü kabul etmekle birlikte günümüzde yaşama hakkının kapsamının bundan daha geniş olduğunu belirtmektedir (Kuçuradi, 2011, s. 117).

³⁸ Kuçuradi, 2011, ss. 116-117, 123.

³⁹ İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1948.

⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokollerle Değiştirilen Metin, Avrupa Antlaşmaları Serisi No 5, Council of Europe Publishing, 2010, s. 6.

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

Ancak Anayasanın 90. Maddesindeki “*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.). Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*”⁴² hükmünden hareketle yaşama hakkına özellikle ek protokollerle daha geniş koruma sağlandığını belirtmek gerekir. Çünkü AİHS’nin 6. ve 13. Protokollerinde ölüm cezasının verilemeyeceği ve tarafların bu konuda çekince koyamayacakları belirtilmiş, 15. maddeye dayanarak olağanüstü hallerde de ölüm cezasının verilemeyeceği değişikliği yapılmış, yaşama hakkının temel bir değer olduğu ve tüm insanların onurunun tanınması bakımından önemli olduğu gerekçesi 13. Protokolde yer almıştır.⁴³ Böylece yaşama hakkıyla ilgili istisnasız bir güvencenin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu güvencenin kapsamının nasıl belirleneceği konusunun tek tek kişilere ve toplumun kurumlarına bağlı olduğu düşünülebilir. Örneğin Kuçuradi’nin “*Açlık da kişilerin yaşamını tehdit etmiyor mu?*”⁴⁴ sorusundan hareket edilirse özellikle kırılğan kişilerin veya grupların (kırılğanlık evrenseldir dediğimizde ise her birimizin) yaşama hakkını ihlal etme riski oluşturup oluşturmadığı sorulabilir.

Kırılğanlıkla ilgisi bakımından yaşama hakkının kırılğanlık fikriyle açıkça bağlantılı olduğu belirtilmektedir.⁴⁵ Çünkü yaşama hakkı kendisiyle birlikte başkalarına ihtimam göstermeyi de içermektedir.⁴⁶ Dolayısıyla muamele görme bakımından olduğu kadar bakımı gerekli yaşlılar bakımından da onların yaşamaları için ihtimam göstermenin önemli olduğu belirtilebilir. Onların bedensel veya ruhsal bütünlüğüne doğrudan veya dolaylı olarak yönelen istismar eylemlerinin ise yaşama hakkına yönelik tehdit oluşturduğu açıktır.

Yaşama hakkına yönelik tehdit devletten geldiğinde ise yine yaşama hakkına yönelik olmakla birlikte yaşlıya yönelik ayrımcılıktan bahsedilebilir. Örneğin özel ilgi gerektiren kırılğan gruplardan sayılabilecek engellilere 2017 yılında 2022 sayılı yasa kapsamında 1059 lira ile 1589 lira

---

⁴² Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

⁴³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokollerle Değiştirilen Metin, Avrupa Antlaşmaları Serisi No 5, Council of Europe Publishing, 2010, ss. 39-40, 54.

⁴⁴ Kuçuradi, 2011, s. 117.

⁴⁵ Turner, 2006, s. 10.

⁴⁶ Turner, 2006, s. 22.

arasında para yardımı yapılırken bu tutarın yaşlılık aylığı için 705 lira olması⁴⁷ kırılgan gruplar arasında dahi yaşlılara yönelik ayrımcı bir tutumun ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu durum da yaşama hakkının ekonomik ve sosyal yoksulluk veya zayıflık nedenleriyle kullanılmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla yaşama hakkının kullanılması için insanın ekonomik ve sosyal zayıflıklarını giderme zorunluluğu gündeme gelmektedir. Böylece yaşama hakkının ekonomik ve sosyal bakımdan da var olma olanağını yaratması söz konusu olur ve yaşama hakkı bütün yönleriyle gerçekleşme imkânına kavuşabilir.⁴⁸ Bu nedenle yaşama hakkının hayata geçmesi bakımından *ayrımcılık yasağı* ile *kötü muamele ve işkence yasağı* ve bu hakların yaşlı kişilerin yaşama hakkıyla ilgisinden söz edilebilir.

B. Ayrımcılık Yasağı Bakımından

Ayrımcılığın temelde etik bir sorun olduğu, etik bakıştan yoksun olmanın bir sonucu olduğu belirtilebilir. Bu konuda Harun Tepe ayrımcılığın genellikle siyasal bir sorun olarak ele alındığını, fakat etik boyutunun ihmal edildiğini belirtmektedir. Bir kişi veya grubun kendilerini ilgilendiren bir konuda, konuyla doğrudan ilgisi olmamasına rağmen kayırılması veya haksızlığa uğraması ise ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik, cinsel ve dinsel konularda birinin diğerine göre eşit muamele görmemesi, aynı değeri taşıdığı halde farklı muameleye tabi tutulması buna örnek olarak verilebilir.⁴⁹ Yaşlı kişilerin yaşından dolayı işe alınmaması, sağlık hizmetleri sunulurken daha az önemsenmesi ve kiralık ev verilmemesi gibi davranışların yaşlılara yönelik ayrımcılık oluşturduğu ve etik bakımdan temellendirilebilir bir tarafları olmadığı belirtilebilir.

Ayrımcılık yasağı ile ilgili mevzuata bakıldığında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 2. Maddesinde "*Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.*" hükmü ve bununla ilişkili olarak 7. maddesinde "*Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin*

⁴⁷ <http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-il-engelliler-koordinasyonu-eskisehir-yerelhaber-1815309/> (Erişim Tarihi: 06/09/2017).

⁴⁸ Savcı, 2009, ss. 85-86.

⁴⁹ Harun Tepe, Pratik Etik, Bilgesu Yay, Ankara 2016, ss. 185-187.

bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.”⁵⁰ İfadeleri ve AİHS’nin 14. maddesinde “Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.” hükmü ile ek 12 numaralı protokolü 1. maddesinde yer alan “1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır. 2. Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz.”⁵¹ ifadeleri yer almaktadır.

Daha önce belirtildiği gibi Anayasa’da eşitlik hükmü yer almakta ve yaşa dayalı bir ayrımcılığın da yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Çünkü ayrımcılık yapılamayacağıyla ilgili İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve AİHS’de sunulan liste (cinsiyet, ırk, ten rengi, din, vs.) sınırlayıcı olmadığı gibi⁵² Anayasa’da da benzer şekilde kırılğan gruplar örnekleyici olarak sıralanmıştır. Hatta Anayasada yaşlılar için alınacak tedbirlerin eşitlik bakımından aykırılık oluşturmayacağı açıkça belirtilmektedir.

Ayrımcılık yasağına rağmen, sağlık hizmetlerinden faydalanma ve sosyal hayata katılma gibi birçok bakımdan yaşlıların ayrımcılığa uğradığından örnekler üzerinden bahsedilebilir. Sağlık hakkından gereği gibi faydalanmaktan alıkoymak bakımından verilen örneklerden birine bakılabilir. 70 ve 20 yaşında iki hastanın aynı anda yoğun bakımda olduğu ve acil müdahaleye ihtiyaç duyulduğu varsayılmaktadır. Bu durumda eğer hekim sadece birine müdahale edebilecek şansa sahipse bunu 20 yaşındaki hastaya yönelik kullanacaktır. Bu örnek soyut olması ve gerçek hayatta aynı anda böyle bir seçim yapma zorunluluğunun pek de yaşanmayacağı dile getirilmekteydi. Ancak yaşçılığın yaşlı hastayı tedavi etmemek için bu savunmayı kullanıp kullanmadığı sorusu her zaman sorulabilir.⁵³ Daha önce

---

⁵⁰ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokollerle Değiştirilen Metin, Avrupa Antlaşmaları Serisi No 5, Council of Europe Publishing, 2010, ss. 13, 49-50.

⁵² Gwen M. Sayers/ Tim Nesbitt, “Ageism in the NHS and the Human Rights Act 1998: An Ethical and Legal Enquiry”, European Journal of Health Law, S. 9, 2002, s. 13.

⁵³ Sayers/ Nesbitt, 2002, ss. 8-9.

hipotetik olan bu örneğin Covid salgınında birçok defa gerçekleştiği de unutulmamalıdır.

Tedavi kararlarının verilmesi sürecinde yaşlı hastaya yönelik ayrımcılık yapıldığını genç ve yaşlı hasta arasında seçim yapmak gerekmediği durumlarda da göstermek mümkündür. Örneğin 14 yıl daha yaşaması beklenen 70 yaşındaki bir hastanın tedavi edilmemesi bu yılları değersizleştirme anlamına gelmekte ve tedavi etmemek için bir sebebe ihtiyaç duyulmaktadır. Sebep olarak da tedavi edilmezse yaşayacağı yılların daha değerli olacağı şeklinde sunulmaktadır. Bu şekilde yasal ve etik bakımdan tedaviden imtina edilmesi kabul edilemez olarak görünse de sağlık hizmetinin fiilen yaşa dayalı olarak kısıtlanması söz konusu olabilmektedir. Çünkü bireysel olarak hekimlerin toplumsal değerleri yansıtması olasıdır.⁵⁴ Dolayısıyla aile üyelerinin veya bakım hizmeti görenlerin de bu şekilde düşünebileceği göz önüne alındığında, özellikle yaşlı hasta yerine karar verme durumu söz konusuysa tedaviden kaçınarak yaşlı istismarına neden olmak birçok kez mümkündür.

Eğer insan öldürme suçunda yaşlı kişinin öldürülmesi daha az cezayı gerektirmiyorsa (hatta daha çok cezayı gerektirebilmekte) yaşlı kişinin yaşayacağı yılların neden daha az değerli olduğu sorusunu sorabiliriz.⁵⁵ Bununla ilgili hekimlerin hastalarına ihtimam göstermeleri gerektiği ve onların en üstün yararına göre davranması beklenmektedir. Ancak bu yükümlülük kısıtlı bütçe gibi gerekçelerle yarışan yükümlülükler öne sürülerek ihmal edilebilmektedir. Böylece hastayı tedavi etmek yerine klinik belirsizliğin tedaviyi engellemesi gündeme gelebilmektedir. Örneğin 75 yaşındaki bir kalp hastasına aynı ameliyatla ilgili iyi emsaller bulunmasına rağmen ameliyatın uygulanmaması, yaşa dayalı ayrımcılık olduğu gibi yaşama hakkına yönelik ihlal de oluşturmaktadır. Çünkü tedavi edildiğinde 9 yıl daha yaşaması öngörülen, tedavi edilmezse kaçınılmaz biçimde öleceği beklenen birinin tedaviyi uygulamayla ilgili hiçbir engel yokken tedavi edilmemesinin tek nedeni yaş olarak görülmektedir.⁵⁶ Bu konuyla ilgili tartışmalarda çok az yaşlı hastanın ameliyata alındığı ancak buna birçok vaka bakımından gerekçe sunulmadığı belirtilmektedir. Örneğin Hollanda'da her beş kalp doktorundan birinin hastanın yaşına dayanarak tedavi olmaması yönünde tavsiyelerde bulunduğu ortaya konulmuştur.⁵⁷ Doktorla hastası arasında da bir güven beklentisinin olduğu düşünüldüğünde

⁵⁴ Sayers/ Nesbitt, 2002, s. 8.

⁵⁵ Sayers/ Nesbitt, 2002, s. 9.

⁵⁶ Sayers/ Nesbitt, 2002, ss. 9-10.

⁵⁷ Sayers/ Nesbitt, 2002, s. 25.

ayrımcılık ve yaşama hakkını ihlal bakımından da yaşlıların istismara maruz kaldıkları görülebilir.

C. İnsanlık Dışı Muamele ve İşkenceye Uğrama Yasağı Bakımından

İnsanlık dışı muamele ve işkenceye uğrama yasağı AİHS'nin 3. maddesinde işkence yasağı başlığı altında “Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz”⁵⁸ şeklinde ifade edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ise insanlık dışı ceza verilemeyeceği belirtilmiş ve yaşlılıkla ilgili olarak 25. maddede güvenlik hakkından söz edilmiştir. Burada “1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir. 2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.”⁵⁹ ifadesi yer almaktadır. Benzer şekilde Anayasa'nın 17. Maddesinde de “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.”⁶⁰ hükmü yer almaktadır.

İnsan hakları ihlallerinin kişiden geldiği düşünülürken istismarın insanlık dışı muamele ve işkenceye uğrama yasağını ihlale neden olabileceği belirtilebilir. Burada istismar meydana geldiğinde beden bütünlüğünü ihlal de görünür olmaktadır. Ancak güvenlik hakkı bağlamında bakıldığında devletin veya kurumlarının ihmal edici davranışlarının doğrudan istismar oluşturmadığı, ancak istismar ortamının oluşmasına katkı sağladığı belirtilebilir. Örneğin yaşlılara hiçbir maddi yardım yapılmaması onların aile içerisinde tüketen, yük olan şekilde algılanmasına ve güçsüz konumda kalarak istismara daha açık hale gelmesine neden olabilmektedir.

İnsanlık dışı muameleye istismar kapsamında çeşitli örnekler verilebilir. Bunlardan bazıları yaşlının cezalandırma amacıyla bir odaya kilitlenmesi, tekerlekli sandalyenin bağlanarak hareket etmesinin engellenmesi, kişinin yatağa kemerle bağlanması, tuvalet ihtiyacını küçük bir yardımla karşılayabilecek olduğu halde yaşlı kişinin altının bağlanması, personel

⁵⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokollerle Değiştirilen Metin, Avrupa Antlaşmaları Serisi No 5, Council of Europe Publishing, 2010, s. 6.

⁵⁹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

⁶⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

yetersizliği gibi nedenlerle yaşının uzun süre altının ıslak kalması şeklindedir.⁶¹ Personel eksikliği, yeterli bütçenin kurumlarca ayrılmaması gibi birçok nedenin istismarın oluşmasına zemin hazırladığı düşünüldüğünde sorunun çözümü için sosyal adaletin sağlanması veya en azından kimi sosyal adaletsizliklerin yaşlı istismarıyla ilişkisine bakmak gerekmektedir.

D. Sosyal Adaletsizlik Bakımından

Kişi-kşi arasındaki ilişkinin nasıl bir ilişki olacağını etkileyen çeşitli nedenlerden söz etmek mümkündür. Bu nedenlerden biri yaşlıların grup olarak sosyal adaletsizliğe uğraması olarak değerlendirilebilir. Yaşlı istismarının sosyal adaletsizlikle ilgisine bakıldığında, bu adaletsizliğin temelinde gelir dağılımındaki uçurum olduğu düşüncesi yaygındır. Ama bu sosyal adaletsizliğin bir görünümünü oluşturmaktadır.⁶² Zengin yaşlıların da istismar edildikleri göz önünde tutulursa yaşlılar bakımından sosyal adaletsizliğin sadece ekonomik temelli olmadığı anlaşılabilir. Sosyal adaletsizliğe kişi ve devlet merkeze alınarak ayrı ayrı bakmak mümkündür.

Dolaylı korunan temel kişi hakları⁶³ devletçe korunan sosyal, ekonomik ve bazı siyasal haklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hakların ya da bazılarının bir ülkede ilgili bütün yurttaşlar için korunmadığı gündeme gelebilir. Bu durumda bütün insanların eşit olduğu ancak bu hakların koruma olanaklarının bütün yurttaşlar için aynı derecede sağlanmadığı etik sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorun sosyal adaletsizlik olarak belirlemektedir.⁶⁴ Kadın ve çocuk gibi diğer kırılgan gruplarla ilgili özel koruma mekanizmaları oluşturulmaya çalışılırken yaşlılar için bu tür koruyucu mekanizmaların çok daha yetersiz olması kişi merkeze alındığında görülebilecek sosyal adaletsizlik örneği olarak değerlendirilebilir.

Sosyal, ekonomik ve bazı siyasal hakların sınırları çizilirken kişisel, grupsal, sınıfsal, vb. çıkarların ağır basması sosyal adaletsizliktir. Benzer biçimde, toplumsal ilişkilerin kuruluş tarzından kaynaklı ortaya çıkan bir kısım yurttaşların başka yurttaşları –dolayısıyla devleti- sömürmesinin engellenmemesi olarak ortaya çıkardığı durum sosyal adaletsizliktir. Burada

⁶¹ <http://www.combatingelderabuse.eu/wp-content/uploads/2016/06/Human-rights-violation-and-elder-abuse.pdf> (Erişim Tarihi: 09/11/2017).

⁶² Kuçuradi, 2011, s. 12.

⁶³ Doğrudan korunan kişi hakları hiç kimse tarafından dokunulmaması isteminde bulunmanın mümkün olduğu haklar iken dolaylı korunan haklar devletçe tanınan ve bazı kurum veya kuruluşlar aracılığıyla korunabilen sosyal, ekonomik ve bazı siyasal haklar şeklindedir (Kuçuradi, 2011, ss. 12-13).

⁶⁴ Kuçuradi, 2011, ss. 13-14

sıkıntıların, eksikliklerin yani “yok”ların yurttaşlar arasında eşitçe paylaştırılmaması da sosyal adaletsizlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bazı vatandaşların olanakları ülkenin elverdiğinden daha fazla korunmakta, bazı yurttaşların ise olanakları hiç korunmamakta veya çok az derecede korunmaktadır. Bazı yurttaşların ithal bir güzellik kreminde birkaç tane alırken bazı yurttaşların eczaneden kalp ilacını alamaması buna örnek olarak gösterilebilir.⁶⁵

Yaşlıların geçinmeye yetmesi mümkün olmayan muhtaçlık aylığıyla yetinmesini kaynakların yokluğu nedeniyle beklerken, devletin bu “yok”ları bürokratlarına paylaşmaması devlet merkeze alındığında sosyal adaletsizliğin bir görünümü olarak ele alınabilir. Türkiye’de kamu araçlarının yıllık kiralama, yakıt ve bakım gibi maliyetleri toplamı 2012 yılında 2 milyar TL iken⁶⁶ 65 yaş üstü muhtaç kişilere 3 ayda bir 337,75 TL verilmesi⁶⁷ ‘yok’ların eşitçe paylaşılmamasından kaynaklı sosyal adaletsizliğe örnek olarak verilebilir.

Neticede dolaylı korunan temel kişi haklarının bütün yurttaşlar için eşit derecede korunmadığı durumda etik bir sorun olarak karşımıza çıkan sosyal adaletsizliğin yokların eşitçe paylaştırılmadığı, siyasal yönetimlerin kamu varlığını bütün yurttaşların temel haklarına ilişkin ihtiyaçları eşit karşılayacak biçimde yönetmediği ve bu şekilde kurum ve kuruluşların oluşturulmadığı zaman da ortaya çıktığından söz etmek mümkündür.⁶⁸

Sonuç

Yaşlı istismarının bir insan hakkı ihlali olduğu konusunu tartışmalı görmek zor olmakla birlikte yaşlılık olgusu kırılğanlıkla ve yaşlı istismarıyla birlikte değerlendirildiğinde konuya farklı perspektiflerden bakmanın mümkün olduğu söylenebilir. Herring’in yaklaştığı gibi herkesin kırılğan olduğu, yani kırılğanlığın evrensel olduğu düşünüldüğünde yaşlılığın kaçılması, sakınılması, görmezden gelinmesi gereken bir sorun olmadığı, aksine ontolojik bir gerçekliğimiz olduğunu görmek kolaylaşmaktadır. Benzer şekilde Turner’ın kırılğanlığı insan oluşumuzla ilgili görüp insan haklarının ortak temeli olarak değerlendirmesi yaşlı istismarının görünür kılınması bakımından önemli görünmektedir.

---

⁶⁵ Kuçuradi, 2011, ss. 14-16.

⁶⁶ <http://www.dunya.com/gundem/devlet-araclarinin-yillik-yakit-masrafi-15-milyar-lira-haberi-199967> (Erişim Tarihi: 28/12/2016).

⁶⁷ <http://t24.com.tr/yazarlar/bilinmeyen/65-yas-muhtaclik-ayligindan-kimler-nasil-yararlanabilir,5653> (Erişim Tarihi: 28/12/2016).

⁶⁸ Kuçuradi, 2011, ss. 14-17.

Diğer taraftan kırılğanlığın evrensel olduğunu kabul etmek hukukta kırılğanlığı farklı şekillerde tecrübe eden yaşlıların korunması ve yaşlı istismarının önüne geçilmesi bakımından bağlamı gözden kaçırma riskini taşıdığı belirtilebilir. Fakat Fineman'ın belirttiği gibi sadece belirli grupları kırılğan olarak kabul etmenin de etiketlenme, dışlanma ve benzeri ayrımcı riskleri beraberinde getirebileceği belirtilmelidir. Bu nedenle Mackenzie, Rogers ve Dodds'un kırılğanlığı kaynakları bakımından sınıflandırmasının hukuki koruma sağlama açısından elverişli olduğu söylenebilir. Zira bir taraftan kırılğanlık insanın kendisinde var olan bir özellik olarak görülüp evrensel kırılğanlık tanımı dışlanmazken, diğer taraftan patojenik kırılğanlık tespitiyle yaşlı istismarını içeren eylemlerin kendine özgü durumlarını görmek mümkün kılınmaktadır.

Yaşlı istismarını insan haklarına etik temelde yaklaşan Kuçuradi'nin görüşleri bağlamında bakıldığında ise yaşlı istismarının kişiden kişiye yönelen bir insan hakları ihlali olduğu belirtilebilir. Bunun ise insanın insan olmakla onur sahibi bir varlık olduğu ve insan haklarının sadece muamele görme değil aynı zamanda muamele etme ilkeleri olduğu şeklindeki bilginin eksikliğinden ileri geldiği belirtilebilir. Neticede yaşlılığa ve yaşlı istismarına yönelik bu yaklaşımların 1) Yaşlı istismarının etik bilgi eksikliğinden ileri geldiğini tespit etme (Kuçuradi), 2) Yaşlılığı normal ve ontolojik bir gerçeklik olarak görme (Herring), 3) Yaşlı istismarını insan hakları ihlali olarak görmeyi kolaylaştırma (Turner), 4) Yaşlı istismarının kaynağını belirleme (Mackenzie, Rogers ve Dodds) şeklinde farklı işlevleri yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Crome P, "Older People, Care, Dignity, and Human Rights", Justice for Older People (Ed. Lesser H), Rodopi Press, 2012, ss. 7-14.
- Çelik E, İnsan Onurundan İnsanın Kırılğanlığına: İnsan Haklarının Temelinde Yatan Kavramları Yeniden Ele Almak, Doktora Tezi, Ankara 2015.
- Daşbaşı S, "Yaşlı İstismarının Önlenmesi", Modern Hayat ve Yaşlılık (Ed. Ceylan H), Nobel Akademik Yay, Ankara 2015, ss. 207-227.
- Formasa P, "The Role of Vulnerability in Kantian Ethics", Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy (Ed. Mackenzie C/ Rogers W/ Dodds S), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, ss. 88-109.
- Herring J, "Protecting Vulnerable Adults: A Critical Review of Recent Case Law", Child and Family Law Quarterly, C. 21, S. 4, 2009, ss. 498-512.

- Herring J, *Vulnerable Adults and the Law*, Oxford Üniversitesi Yay, 2016.
- Kuçuradi İ, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, 2011.
- Kuçuradi İ, “İnsan Hakları Kavramı ve Çeşitleri”, İnsan Hakları Konferans Panel ve Sempozyumlar, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yay, Ankara 2006, ss. 29-47.
- Kuçuradi İ, *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara 2015.
- Mackenzie C/ Rogers W/ Dodds S, “Introduction: What Is Vulnerability, and Why Does It Matter for Moral Theory?”, *Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy* (Ed. Mackenzie C/ Rogers W/ Dodds S), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, ss. 1-29.
- Özdemir N, “Kırılğanlık Kavramı ve Özerklik Değeri Işığında Devletin Sorumluluğu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 151, 2020, ss. 361-381.
- Savcı B, “Yaşam Hakkı Felsefe Açısından Pratiğe Doğru”, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* (Yay. Haz. Kuçuradi İ), Türkiye Felsefe Kurumu Yay, Ankara 2009, ss. 83-92
- Sayers G M/ Nesbitt T, “Ageism in the NHS and the Human Rights Act 1998: An Ethical and Legal Enquiry”, *European Journal of Health Law*, S. 9, 2002, ss. 5-18.
- Tepe H, “İnsan Haklarının Bilgisel Temelleri”, İnsan Hakları Konferans Panel ve Sempozyumlar, Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yay, Ankara 2006, ss.171-197.
- Tepe H, *Pratik Etik*, Bilgesu Yay, Ankara 2016.
- Tong R, “Vulnerability and Aging in the Context of Care”, *Vulnerability New Essays in Ethics and Feminist Philosophy* (Ed. Mackenzie C/ Rogers W/ Dodds S), Oxford Üniversitesi Yay, 2014, ss. 288-307.
- Turner B S, *Vulnerability and Human Rights*, The Pennsylvania State University Press, 2006.
- Uygur G, “Gender Inequality and Vulnerable Legal Subject in the Context of Cultural Oppression and Legal Culture”, *On Equality and Liberty and Their Contemporary Legal Meaning: From Sw 61 of the Lucerne IVR World Congress*, (Ed.Jasminka Hasanbegoviç, Dosije Studio), Belgrade 2021, ss. 11-45.

Mevzuat, Sözleşme ve Bildiriler

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 11. ve 14. Protokollerle Değiştirilen Metin, Avrupa Antlaşmaları Serisi No 5, Council of Europe Publishing, 2010.

Department of Health No Secrets Guidance on Developing and Implementing Multi-Agency Policies and Procedures to Protect Vulnerable Adults from Abuse, 2015.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.

The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse, 2002.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

Çevrimiçi Kaynaklar

<http://t24.com.tr/yazarlar/bilinmeyen/65-yas-muhtaclik-ayligindan-kimler-nasil-yararlanabilir,5653> (Erişim Tarihi: 28/12/2016).

<http://www.combatingelderabuse.eu/wp-content/uploads/2016/06/Human-rights-violation-and-elder-abuse.pdf> (Erişim Tarihi: 09/11/2017).

<http://www.dunya.com/gundem/devlet-araclarinin-yillik-yakit-masrafi-15-milyar-lira-haberi-199967> (Erişim Tarihi: 28/12/2016).

<http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-il-engelliler-koordinasyonu-eskisehir-yerelhaber-1815309/> (Erişim Tarihi: 06/09/2017).

http://www.who.int/ageing/projects/elder_abuse/en/ (Erişim Tarihi: 22/06/2016).